

GÜNDEM:
SAYILARA
İNDİRGENMİŞ
YAŞAMLAR

ANMA:
ATILLA YÜCEL

YENİ
HAVALİMANINDAN
YENİ TÜRKİYE'YE
BAKMAK

TARİHİ
BETONARME
KÖPRÜLER
TEHLİKELİ Mİ?
MORANDİ
KÖPRÜSÜ

KENTE 95
SANTİMDEN
BAKMAK

EAAE 2018
KONFERANSI

16. VENEDİK
MİMARLIK BİENALİ

4. İSTANBUL
TASARIM BİENALİ

EĞİTİM
MİMARİSİNDE
OKUL VE TOPLUM
İLİŞKİSİ

ANKARA'DA
KONUT ÜRETİMİ
SÜREKLİ ARTARKEN
RAKAMLAR
NE DİYOR?

ZORUNLULUKTAN
ÖTE: ÜNİVERSİTE
YERLEŞKESİNİN
ERİŞİLEBİLİRLİĞİ

KASIM-ARALIK 2018 ISSN 1300-4212 YIL: 55 SAYI: 404

Kapak: San Giorgio Maggiore Adası'nda yer alan Vatikan Şapelleri. Önde Javier Corvalan tarafından tasarlanan şapel (Fotoğraf: Federico Cairolì)

MİMARLAR ODASI TARAFINDAN İKİ AYDA BİR YAYIMLANIR
Ulusal Süreli Yayın

YAYINLAYAN **Mimarlar Odası adına Yayın Komitesi**

YAYIN KOMİTESİ **T. Elvan Altan, Ayşen Cıraçoğlu, Boğaçhan Dündaralp, Zeynep Eres, H. Murat Günaydın, Şebnem Önal Hoşkara, Aslı Tuncer Madge, Eyüp Muhcu, Güven Arif Sargın**

MİMARLAR ODASI ADINA SAHİBİ VE (SORUMLU) YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ **Eyüp Muhcu**

YAYIN SEKRETERİ **Aslı Tuncer Madge**

YAYIN TEKNİK SEKRETERİ **H. Nilgün Kara Babacan**

KONSEPT TASARIM **Raul Mansur** KAPAK TASARIM **H. Nilgün Kara Babacan**

YAYIN YERİ

Adres Mimarlar Odası Genel Merkezi, Konur Sokak 4/2, Yenışehir 06650 ANKARA
Tel 0.312.417 37 27 **Faks** 0.312.418 03 61 **E-posta** yayin@mo.org.tr
www.mimarlikdersisi.com

DERGİ İNTERNET SAYFASI

Tasarım **H. Nilgün Kara Babacan** Programlama **Behiye Ermete**

ABONE VE REKLAM İLETİŞİM

Binat İletişim & Danışmanlık
Adres Barbaros Bulvarı, Dörtüzlü Çeşme Sok. No:2
Güneş Apt. K:6 D:7 34353 Beşiktaş / İstanbul
Tel 0.212.259 90 79 **Fax** 0.212.259 16 46
E-posta info@binatdanismanlik.com
Reklam Yöneticisi **Teoman Coşkun**

BASKI

Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Dudullu Organize Sanayi Bölgesi 1. Cadde No: 16 Ümraniye-İstanbul
Tel 444 44 03 **Sertifika No.** 30345

BASKI TARİHİ: 5 Kasım 2018

MİMARLAR ODASI ÜYELERİNE ÜCRETSİZ GÖNDERİLİR.

Fiyatı 10 TL **Abonelik** 55 TL **Öğrenci Aboneliği** 45 TL **Yurtdışı** 80\$

TARANDIĞI VERİTABANLARI

Avery Index
Arthistoricum.net (Virtuelle Fachbibliothek Kunstgeschichte)
DAAI - Design and Applied Arts Index
EBSCO-Host
Ulrichs Periodical Directory

MİMARLIK YAYIN İLKELERİ

MİMARLIK dergisi Yayın Komitesi, oluşturduğu yayın ilkeleri çerçevesinde, dergiye gönderilecek yazılar konusunda aşağıdaki genel seçim ölçütlerini belirlemiştir:

- Ele alınan konularda, getirilen bakış açısında, değerlendirmelerde, kullanılan dilde, görsel ve yazılı belgelerde özgünlük bulunması;
- Aktarılan konularda ve görüşlerde çeşitlilik olması ve aranması,
- Yazıların içerik açısından entelektüel katkıda bulunması;
- Farklı bakış açılarıyla ve diğer disiplinlerden alınacak katkılarla dergi içeriğinde zenginliğin ve çok yönlülüğünün sağlanması;
- Yurtiçi ve yurtdışında meslek alanındaki güncel konuların ve gündemin izlenmesi.

Dergide genel değerlendirme ölçütleri böylece ifadesini bulan makale ve inceleme-araştırma yazılarının yanısıra, yapı ve proje değerlendirmeleri ile mimarlık eleştirisi yazıları ve Cumhuriyet dönemi mimarlığına, 'toplum ve mimarlık' ilişkisini ortaya koyan konulara, 'çevre duyarlılığı ve mimarlık ilişkisi ve tartışmalarına' yönelik yazılara süreklilikle ve ağırlıkla yer verilmesi görüşü Yayın Komitesi tarafından benimsenmiştir. Dergi, mimar, öğrenci, akademisyen gibi mimarlığın mesleki uygulama, eğitim ve akademik araştırma alanlarından geniş ve zengin bir okuyucu profiline sahiptir. Hedef okuyucu kitlesinin bu homojen olmayan yapısı, konu seçiminden yazım diline kadar, yayınların değerlendirilmesinde dikkate alınan önemli ölçütlerden biridir.

MİMARLIK Dergisi Yayın Koşulları

Mimarlık dergisinde yayımlanmak üzere yazı gönderenlerin, aşağıdaki konulara dikkat etmelerini rica ederiz:

- Yazılar Word belgesi olarak dijital formatta kabul edilir: CD/DVD içerisinde ya da e-posta adresi yoluyla: yayin@mo.org.tr
- Yazılar en fazla 2.400 kelime (başlık, yazar ismi, özet, notlar, kaynaklar, resim altı yazıları hariç) olmalıdır. Yazıların içeriklerine ilişkin 150 kelimelik özet yazıyla birlikte gönderilmelidir.
- Görseller tercihen dijital olarak ve şu formatta yazıyla birlikte iletilmelidir: tiff/jpeg/eps formatlarından birinde, uzun kenarı 15 cm, min. 300 dpi çözünürlükte.
- Görseller için telif hakkı konusu yazar tarafından halledilmiş olmalıdır. Görselin alındığı kaynak (fotoğrafçı adı, arşiv bilgisi, kitap künyesi vb.) belirtilmelidir.
- Kaynak gösteriminde şu yöntem kullanılır: Tekeli, İlhan, 2012, "Seyfi Arkan'ın Yaşamı ve Mimarlığının Toplumsal Bağlamı", **Modernist Açılımda Bir Öncü: Seyfi Arkan**, (ed.) Ali Cengizkan, A. Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, ss.15-26.
- Metin içi referans gösteriminde otomatik dipnot / sonnot kullanılır. Bir kaynak ikinci kez kullanıldığında şu format uygulanır: Tekeli, 2012, ss.15-26.
- Yayın kararını Yayın Komitesi alır. Sonuç, yazara en geç 4 ay içerisinde iletilir.
- Yayın Komitesi yazı hakkındaki görüşlerini yazara iletinceye kadar, yazar aynı yazıyı başka bir yayın grubuna göndermemeyi kabul eder.
- Yazı gönderen kişiler, yazılarının, aynı zamanda derginin web sitesinde, görselleriyle birlikte yayımlanmasını kabul etmiş sayılır.
- Yazıdaki görüşler yazara aittir, Yayın Komitesi'ni bağlamaz.

dünyada mimarlık müzeleri

Mimarlık dergisinin 50. yılını kutladığımız 2013'ün ilk sayısıyla birlikte derginin "ayraç" bölümünde yeni bir koleksiyon oluşturmaya başladık. Ayraçları biriktirerek dünyada bulunan mimarlık müzelerinin bilgisini toplayabilir ve ziyaret edilecek yerler listenize ekleyebilirsiniz.

Mimarlık müzeleri "ayraç" koleksiyonuna

katkı vermek isterseniz bize

yayin@mo.org.tr

adresinden ulaşabilirsiniz.

2 İNGİLİZCE ÖZET / ENGLISH SUMMARY

4 MİMARLIK DÜNYASINDAN

MİMARLIK GÜNDEM

- 8 Sayılara İndirgenmiş Yaşamlar: Bir Dakika! Sayılardan Değil, İnsanlardan Söz Ediyoruz / Haydar Karabey

ANMA

- 10 Mimarlığı Meslek Değil, Hayat Olarak Gören Atilla Yücel / Yıldız Sey

GÜNCEL

- 11 • Yeni Havalimanından Yeni Türkiye'ye Bakmak: İstanbul Havalimanı ve Hedef 2023 / Cihan Uzunçarşılı Baysal
- Tarihî Betonarme Köprüler Tehlikeli Mi? Morandi Köprüsü / Hilal Tuğba Örmecioglu

ETKİNLİK

- 22 • Kente 95 Santimden Bakmak / Selva Gürdoğan, Yiğit Aksakoğlu, Ardan Kockelkoren, Ege Sevinçli
- EAAE 2018 Konferansı: Mimarlık Eğitimi Tasarım Stüdyosu Üzerinden Düşünmek / Yağmur Yıldırım, Aybike Batuk, Zuhul Ulusoy

BİENAL

- 28 16. Venedik Mimarlık Bienali
- Bienalde Özgür Mekânlar / Jale Nejdert Erzen
- Bienali "Vardiya"larla Ulaşılabilir Kılmak / Sait Ali Köknar
- Her Şey Yolunda! / Hakan Tüzün Şengün

GÜNCEL: Tarihî Betonarme Köprüler Tehlikeli Mi? Morandi Köprüsü

BİENAL: 16. Venedik Mimarlık Bienali

BİENAL

- 40 4. İstanbul Tasarım Bienali
- Müdürler Müdürü: Neden Artık Tasarım Eğitimine ve Bienaline İhtiyacımız Yok / Nizam O. Sönmez

YARIŞMA DEĞERLENDİRME

- 45 Dokumaya Dokunamamak, Dokunmanın Altılığını Hazırlayamamak: Dokuma Alanı Fikir Proje Yarışması / Mehmet Saner

SÖYLEŞİ

- 50 Şevki Vanlı (1926-2008): Söylemsel ve Düşünsel bir Mimarlığın Peşindeki Mimar / İnci Basa

MİMARİ TASARIM

- 55 Eğitim Mimarisinde Okul ve Toplum İlişisini Okumak / B. Ece Şahin, Z. Sevgen Perker

KONUT

- 60 Ankara'da Konut Üretimi Sürekli Artarken Rakamlar Ne Diyor? / Leyla Alkan Gökler

KENTSEL DÖNÜŞÜM

- 64 TOKİ'nin Hedeflediği Kentsel Dönüşümlerin Kullanıcı Yaşantısına Yansımaları / Miray Gür

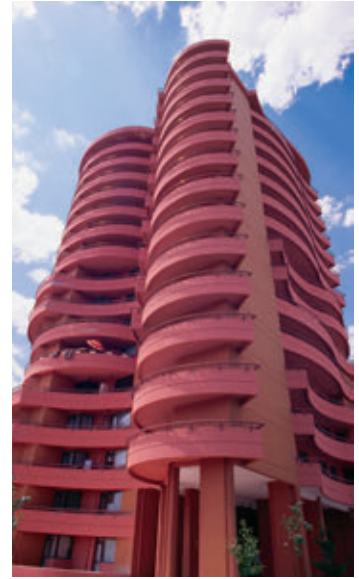
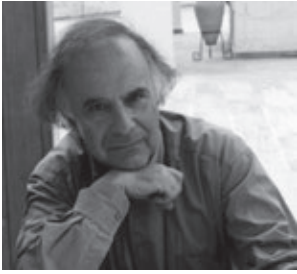
HERKES İÇİN TASARIM

- 70 Zorunluluktan Öte: Üniversite Yerleşkesinin Erişilebilirliği / İlkay Dinç Uyaroglu

75 YAYINLAR

TEMA[S]

- 78 Isoropia: Çekilen, Gerilen ve Uzlaşan Mimarlık / Günsu Merin Abbas

MİMARLIK AGENDA

8 Lives Reduced to Numbers: Wait a minute! We're Talking About People, not Numbers / Haydar Karabey

Nowadays, as we have started to see or even feel the signs of economic crisis in the country, the author makes an assessment on the figures. He explains the irony about the high figures as "What is the length of the bridge or the length of the tunnel? How much is the area covered by the airport? What is the number of beds in the city hospital or the number of study chairs in the university? If you are really interested in numbers, look at our place in the construction industry rankings or in educational rankings related with establishing new universities; and be proud."

COMMEMORATION

10 Atilla Yücel Regarded Architecture as Life, Not as a Profession / Yıldız Sey

The spouse of Ayşin Yücel, father of Mehmet Cem Yücel, the member of the Board of Directors of the 16th Term (1971-72) of the Chamber of Architects' Istanbul Metropolitan Branch with an id no 2442, the chairman of the selective committee of the 11th National Architecture Exhibition and Awards, and one of the distinguished professors of the Istanbul Technical University Faculty of Architecture, Atilla Yücel passed away on September 21, 2018. Yıldız Sey has written his obituary.

AGENDA

11 Looking at the New Turkey from the New Airport: Istanbul Airport and the Target 2023 / Cihan Uzunçarşılı Baysal

The first phase of the new airport, named as Istanbul after long debates, was opened on October 29th, during the reception for the Republic Day. The author, who considered the third airport as a "aerotropolis" rather than a transportation project in her article published in *Mimarlık* no: 394, focuses

this time on the relationship between the new airport and the new Turkey. I strongly recommend to take a look at the previous article in the 394th issue.

15 Are Historical Reinforced Concrete Bridges Dangerous? Morandi Bridge / Hilal Tuğba Örmecioglu

Polcevera Bridge, which was built in 1963 and which is one of the most innovative engineering examples of its period, entered our agenda with the collapse of a part of 200 meters during a storm in August. The event resulted in serious loss of life and raised questions about modern and earlier bridges both in Italy and other countries. The author considers the subject in terms of engineering heritage and draws attention to the need to create a consciousness for the protection and documentation of these structures.

EVENT

22 Observing the City from 95

Centimeters / Selva Gürdoğan, Yiğit Aksakoğlu, Ardan Kockelkoren, Ege Sevinçli
The Istanbul95 City Game Conference, held on 21-22 September 2018 in Istanbul, is only one phase of a project that has emerged with a broad cooperation. The article, written by the stakeholders of the highly comprehensive Istanbul95 project, enables us to take a quick look at both the project's purpose and the results; and the discussions at the conference.

25 EAAE 2018 Conference: Thinking Architectural Education through Design Studio / Yağmur Yıldırım, Aybike Batuk, Zuhul Ulusoy

The annual EAAE meeting was held in Porto this year. The program focused on the design studio and consisted of a general assembly meeting following the conference. The design studio, which is considered as the foundation of the architectural edu-

cation, the essence of architectural debates and the motive of architectural developments, was chosen as the main theme and various talks, events, and "studios" were organized within the scope of this theme. The authors, all involved in the event, highlight both the spoken topics and the unspoken themes. They draw attention to issues that are in the architectural agenda in Turkey but not prioritized in the international environment.

BIENNIAL

28 16th Venice Architecture Biennale Freespaces in the Biennale /

Jale Nejdert Erzen

Make the Biennale Accessible through "Shifts" / Sait Ali Köknar

Everything is OK! / Hakan Tüzün Şengün

The 16th Venice Architecture Biennale, held in the curatorship of Yvonne Farrell and Shelley McNamara between 6 May and 25 November 2018, is about to close its doors. This year, under the theme of freespace, the biennial has been hosting architectural works from different countries and has defined a quite free space to the pavilions. In the pavilions, there were also national exhibitions that evaluated the theme in a more flexible context as well as exhibitions related to the theme of the biennial. In the context of the biennial, there are three articles. Jale Nejdert Erzen interprets the theme of the biennial as a "free space" by referring to the concept of freedom and focuses on her observations of the biennial in general. She evaluates the exhibited works by asking how "free" spaces can be created against the stereotyped architecture that dominates the cities. Erzen also expressed her critical opinions regarding the Turkish Pavilion. Focusing particularly on the latter, Sait Ali Köknar highlights the free configuration of the exhibition layout that hosted a new shift in each week. Köknar emphasizes the value of the exhibition which

was able to realize the participatory organization and process-oriented design, yet describes the unfinished status of the exhibition as an obstacle. Lastly, Hakan Tüzün Şengün evaluates the theme of the biennial through connotations and contextualizes the ambiguity of the theme.

40 4th Istanbul Design Biennial A Manager of Managers: Why We Don't Need Design Education and Biennial Anymore / Nizam Onur Sönmez

The 4th Istanbul Design Biennial, held in six different venues between 22 September and 4 November 2018, focused on education this year and the theme was announced as a "School of Schools." The author presents a detailed reading on the problems in the process and comments upon the resulting exhibition, and opens up the future presence of design and its education.

COMPETITION REVIEW

45 No touching to Weaving, Not even Preparing the Touching Ground Itself: Weaving Area Architectural Ideas Competition / Mehmet Saner

Following the privatization decision of the Antalya Weaving Facilities in 2004, the residents demanded to stop the decision. As a result of these reactions and as a tool to develop projects with common sense, Kepez Municipality in Antalya announced a Weaving Area Architectural Ideas Competition, which was finalized in March 2018. The author claims that some opportunities have been abducted during the competition process and expresses his critical opinions by referring to the administration, competition specifications, jury and awarded projects.

INTERVIEW

50 Şevki Vanlı (1926-2008): An Architect in the Pursuit of a Discursive and Conceptual Architecture / İnci Basa

It has been ten years since we lost Şevki

Vanlı, who won the Mimar Sinan Grand Prize in National Architecture Awards in 1992. Sharing a previously unreleased interview with Vanlı, Basa conveys her thoughts emphasizing the importance that Vanlı gives to the architectural design – the discourse relationship.

ARCHITECTURAL DESIGN

55 The Relation Between School and Public: Design Approaches, Practices and Turkey / B. Ece Şahin, Z. Sevgen Perker

It is now a design entry that schools are used not only by students, but also as by the community to contribute to the lifelong learning opportunities. The authors argue that in order to achieve a good school-community interaction, certain design criteria for the buildings need to be determined since schools are places for everyone to use.

HOUSING

60 What About Numbers, while the House Construction Continues? / Leyla Alkan Gökler

In the construction sector, that is the locomotive sector of the national economy, production continues rapidly despite the economic difficulties. Focusing on housing production and examining a number of different data, the author points out that sales are realized among high-income groups and that if the current economic conditions continue, other households cannot be able to own a home, and that the available housing stock cannot be sold.

URBAN TRANSFORMATION

64 Reflections of TOKİ's Urban Transformations on User Life / Miray Gür

Urban transformation practices, one of the main determinants of new planning projects in cities, continue to reflect the corporate priorities of TOKİ by putting the user

experience in second place. Although there have been some changes in the institutional approach since the first day of urban transformation issue, the problems in the first set of projects are obvious. The author re-examines two of these early examples, one from Bursa and another from Istanbul, through studies using similar methodologies.

UNIVERSAL DESIGN

70 Beyond Necessity: The Accessibility of University Campus / İlkay Dinç Uyaroglu

One of the priorities regarding the right to education for all is the accessibility of the built environment. The author examines the need to consider the concepts of "equal opportunity" and "full participation", as important design inputs while discussing the issue under the headings of approaches to disability, legal rules and design standards.

CONTACT

78 Isoropia: Set back, Stretched and Reconciled Architecture / Günsu Merin Abbas

Isoropia is the 79 m² Danish Pavilion designed by Mette Ramsgaard Thomsen, Martin Tamke, Yuliya Sinke Baranovskaya, Vasiliki Fragkia, Rune Noël Meedom Meldgaard Bjørnson-Langen, and Sebastian Gatz for the 16th Venice Architecture Biennale. It is an experimental architectural project addressing digital design and production tools in the terms of materials.

MİMARLIK.404.November-December 2018
English Summary by Pelin Yoncacı Arslan

Eğitim Mimarsinde Okul ve Toplum İlişkisini Okumak

B. Ece Şahin, Z. Sevgen Perker*

OKUL VE TOPLUM

Modern eğitim sürecinde öğrencilerin, yeteneklerini geliştirmesi; analiz, sentez, yaratıcılık, problem çözme, yapıcı eleştiri geliştirebilme gibi düşünsel beceriler; kendine güven duyma, motive edebilme gibi kişisel beceriler ve olumlu iletişim kurabilme, işbirliğine yatkın olma gibi sosyal beceriler kazanabilmesi amaçlanmaktadır.¹ Okullardan da, deneyim ve etkileşim alanlarını genişleterek, öğrenen okul olması yani öğrencilerin aktif olduğu, öğretmeye değil öğrenmeye önem verilen, işbirliği ve takım halinde öğrenmenin teşvik edildiği etkileşimli bir ortam sunması beklenmektedir.² Okulların serbest zaman geçirilen bir ortam haline gelebilmesi için mekânlar arasındaki ilişkilerin de bu gereksinime katkı sağlayabilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.³ Bu gereksinim, okul tasarımında toplumsal kullanımı bir parametre olarak düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Öğrenme mekânının, farklı zamanlarda ve farklı kullanımlara olanak verecek şekilde esnek; çalışmaya, öğrenmeye ve kullanıcılara ilham veren; deneyimlerde ve aktivitelerde çeşitliliği destekleyici; toplumla ve diğer öğrenme alanlarıyla bağlantılı olması gerektiği vurgulanmaktadır. Öğrenme sürecinde hem etkileşimi ve öğrenme olanaklarını genişletmek, hem de toplumsal gelişimi desteklemek açısından, okulun toplum için bir sosyal merkez haline getirilmesi anlayışı devlet politikalarında da yer bulmaktadır.⁴ Okulların toplumla ilişki kurması, tüm kullanıcılar için öğrenme süreçlerinin gelişimi açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

Okul ve toplum ilişkisiyle kullanım süreçlerinde, iki yönlü kazanım sağlanmaktadır. Toplumla kurulan ilişkiler, hem öğrencilerin öğrenme olanaklarının desteklenmesine hem de okulun kamusal yaşam için bir merkez haline gelmesine olanak yaratmaktadır. Bu kapsamda, okulda öğrencilerin akademik çalışmalarının geliştirilmesi, bireysel gelişimlerinin desteklenmesi, ebeveynler ve öğretmenler arasındaki ilişkilerin daha güçlü hale gelmesi ve daha pozitif bir okul çevresinin oluşması sağlanırken; toplumsal olarak ise güvenliğin ve saygının artması, iş olanaklarının desteklenmesi gibi sosyal ve ekonomik katkılara ulaşılmaktadır.⁵ Okul- toplum ilişkisinin üç yaklaşımıyla sağlanabileceği belirtilmektedir. Bunlardan birincisi, okulu bulunduğu toplumun kalbi olarak nitelendirilecek bir yerde konumlandırmaktır. Bu yaklaşımın avantajı, eğitim sürecini destekleyen servisler için okulda mekân oluşturma zorunluluğunun ortadan kaldırılmasıdır. İkinci yaklaşım, okulun iş dünyasıyla, organizasyonlarla, kurumlarla ilişki kurarak kendi sınırları dışında öğrenme potansiyelini artırmasıdır. Üçüncü ve son yöntem ise, okulların topluma hizmet

Okulların sadece öğrenciler değil, toplum tarafından da kullanılarak yaşam boyu öğrenmeye katkı sağlayacak şekilde işlevlendirilebilmesi bir tasarım girdisi olarak önümüzde duruyor. Okul-toplum etkileşiminin sağlanabilmesi için yapıların tasarım kriterlerinin belirlenmesi gerektiğini belirten yazarlar, okulların herkesin kullanmak isteyeceği mekânlar haline getirilmesinin önemini vurguluyor.

edecek bir yaklaşımla tasarlanmasıdır. Bu yöntemle, toplumun ve öğrencilerin gereksinim duyduğu servislerden yoksun bir bölgedeki okul, öğrenciler ve toplum için önemli bir merkez haline getirilebilmektedir.⁶ Belirtilen bu son yöntemde, okul ve toplum ilişkisinin başarılı bir şekilde sağlanabilmesi, toplumsal kullanım mekânlarının tasarımı konusu üzerinde dikkatle düşünülmesini gerektirmektedir.

OKUL TASARIMINDA TOPLUMSAL KULLANIM

Okulların toplumsal kullanıma uygun tasarlanması için, ortak kullanımın güvenlik sorunlarına neden olmaması ve okulun toplum tarafından tercih edilir bir ortam haline getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Güvenlik açısından, öğrenciler ve toplum arasındaki etkileşimler engellenmeden, ortak mekânların eğitim mekânlarından ayrı kullanımının planlanması önerilmektedir.⁷ Toplumsal kullanım mekânları ile okulun diğer mekânları arasındaki ayrımın, güvenlik dışındaki bina yönetimindeki verimlilik ve enerji tüketiminin düşürülmesi açısından da yarar sağlandığı ifade edilmektedir. Okul girişlerinde sağlanması gereken güvenlik için önerilen bir yaklaşım, şeffaf yüzeylerle görsel ilişkinin güçlendirilmesidir. Okullarda toplumsal kullanımın oluşabilmesi için davet edici, toplumda aidiyet duygusu uyandıran aynı zamanda da güvenli bir giriş sağlanması gerekmektedir. Bu açıdan, okul girişlerindeki güvenliğin sağlanmasında, okula karşı olumsuz bir etki oluşturan izleme sistemleri, kartlı geçiş, görevliler gibi çözümler yerine görsel ilişki kuran bir tasarım önerilmektedir. Pasif denetim olarak tanımlanan bu yaklaşımla, görüşün engellenmesine dikkat edilmeli; ortak alanlar açık ve şeffaf olarak tasarlanmalı; alçak duvarlar kullanılarak görsel ilişki engellenmemeli ve okul girişleri yeterince aydınlatılmalıdır.⁸ Güvenlik, okul toplum ilişkisinin kurulması için sağlanması zorunlu olan bir koşul olarak görülmelidir.

Toplumsal kullanımın desteklenmesi için okulun işlevlerini açık, ulaşılabilir hissettirmek ve toplumun daha

1. Aydın, 2001.
2. Çağlar, 2001.
3. Özden, 2002.
4. Töremen, 2003.
5. Walden, 2009.
6. URL1.
7. Nair, 2014. Kemp, 2015b.
8. Nair; Fielding, 2005.
9. Kemp, 2015b.
10. Nair, 2014.

B. Ece Şahin
Dr. Öğr. Üyesi,
Bursa Uludağ
Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

Z. Sevgen Perker
Doç. Dr.,
Bursa Uludağ
Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

1. Finlandiya'da bir ilkokul -Joensuu Primary School- giriş mekânı: mobilyalar, aydınlatmalar ve renklerde çeşitlilik

2. Okul girişi ve meydan ilişkisi

3. MimersHus, kütüphane

öğrencilerin ilk karşılaştıkları mekân olması sebebiyle, olumlu bir etki yaratmanın hedeflenmesi gerektiği-ne dikkat çekilmektedir. Okul girişlerinde karşılayıcılık ve fonksiyonel kullanımın sağlanması için düşünülmesi gereken temel konular; doğal ışık alımı, farklı türde aydınlatmaların kullanılması, renk seçimlerinde kültür-le ilişki kurulması, gürültünün sosyal etkileşime engel oluşturmaması için tavan ve döşeme yüksekliklerinde değişimlerden ve akustik panellerden yararlanılması, oturma birimlerinde çeşitlilik sağlanarak sabit ya da hareketli mobilyalarla mekânın çok yönlü hale getirilmesi, yön bulmaya yardımcı olan işaretlerle hem toplumun hem yeni öğrencilerin hem de tüm kullanıcıların okul içerisinde bağımsız hareket etmelerinin desteklenmesi, okul kimliğini ve eğitim yaklaşımını tanıtan sergileme olanaklarının çeşitlendirilmesi ve kablosuz internet erişimi sağlanması olarak tanımlanmaktadır. **(Resim 1)** Ayrıca okullardaki kafeteryaların toplumsal etkinlikler için önemli bir potansiyel oluşturduğu ve bu alanların dış mekân teraslarıyla bahçe ve doğayla ilişki kurulmasına olanak veren ortamlar olarak tasarlanması gerektiği belirtilmektedir.¹⁰ Okulun toplum için bir merkez haline gelebilmesi, ancak tasarım aşamasında bu amaç için belirtilen gereklilikler kapsamında çözüm oluşturulmasıyla sağlanabilmektedir.

TOPLUMSAL KULLANIM İÇİN TASARLANMIŞ OKULLAR

Toplumsal kullanım için okul tasarımı açısından model olarak kabul edilen bir örnek İsveç, Kungälv'daki Mimers Hus binasıdır. Üç bloktan oluşan binada, ana girişin olduğu blokta, toplum ve okul tarafından kullanılabilir işlevler olarak kütüphane, oditoryum, restoran ve kafeterya yer almaktadır. Okulun diğer temel bölümleri belirtilen kamusal kullanım mekânlarını içeren bloğun arkasında bulunmaktadır. Ancak, bu ayrımın kullanım sürecinde etkileşime engel oluşturmadiği; gün boyunca toplum ve öğrenci etkileşiminin okul tarafından etkinliklerle desteklendiği belirtilmektedir. Okulda farklı kullanıcıların ilgisini çekecek çeşitlilikte, dans, müzik dersleri, bilgisayar kullanımı, konser, tiyatro gibi farklı günlük aktiviteler düzenlenmektedir. Ana girişin, standart bir okul girişi etkisinden uzak olarak tasarlanmasıyla davet edici bir etki oluşturmak amaçlanmıştır. Meydandan doğrudan ulaşılabilen okulun girişindeki üç katlı kütüphanenin şeffaf cephesi sayesinde dışarıdan algılanabilmesi, bir sınır ya da güvenlik kulübesinden geçilmeden güvenlik kontrolü elde edilmesi için bir çözüm olarak kullanılmıştır. **(Resim 2, 3)** İç mekânda da, güvenlik duygusunun desteklenmesi için, karanlık koridorlar ya da köşeler oluşturulmadan, açık merdivenlere ve galerilere yer verilmiştir. Toplumsal kullanımın desteklenmesi açısından, toplum için informal görüşme mekânlarının artırılması amacıyla okuldaki sirkülasyon alanları çalışma alanlarının iki katı olarak planlanmıştır.¹¹ Toplumsal kullanımın tasarım aşamasında değerlendirilmesiyle, Mimers Hus örneğinde öğrenciler ve toplum arasında farklı etkileşimlerin kurulmasına olanak yaratılmıştır. Toplumun desteklenmesi, Amerika Oregon'daki Jack-son ve Roosevelt okullarının tasarımında da önemli bir gereksinim olarak kabul edilmiştir. Okulların toplantı salonları, okul saatlerinde ve sonrasında toplum kullanımına olanak vermesi amacıyla,

9. Kemp, 2015b.

10. Nair, 2014.

11. Kemp, 2015b.

fazla üyesini okul binalarını kullanırmak üzere cesaretlendirmek gerekmektedir.⁹ Okulları herkesin kullanmak isteyeceği mekânlar haline getirmek açısından, okul mekânlarının niteliği önem taşımaktadır. Bu bağlamda, özellikle okul girişlerinde, toplum ve

bir buluşma mekânı niteliğinde tasarlanmıştır. Ortak buluşma mekânı olan atriyumun, ana girişten direkt ulaşılabilir olması sağlanmıştır. Bu alan, okul saatlerinde çeşitli çalışmalar için, sonrasında ise ebeveynler ve toplumsal buluşmalar için kullanılmaktadır. Atriyum ve toplantı odalarında, okul saatlerinde, göçmenlerin yaşadığı bölgedeki çocukların dil problemlerinin giderilmesi için gönüllülerin katılımıyla dersler gerçekleştirilmekte; akşam saatlerinde ise eğitim, müzikal performanslar gibi farklı etkinlikler düzenlenmektedir. **(Resim 4)** Güvenlik açısından ise, pasif denetim için görüşün kısıtlanmamasına önem verilmiş, bu açıdan okulun idari kısmının şeffaf bir yüzeyle giriş holünden ayrılarak ziyaretçilerle görsel ilişki kurması ve ortak alandan okulun genelini görülmesi sağlanmıştır.¹²

Kaynak: www.feldinghair.com/wp-content/uploads/2014/05/jackson_021.jpg

4. Jackson Elementary School, Medford, Oregon

Farklı kullanımlara hizmet eden ortak mekânların toplumla paylaşıldığı bir başka örnek eğitim binası da İngiltere'deki Christ's College'tir. Okulun kalbi olarak tasarlanan merkezî atrium mekânı günün farklı saatlerinde değişik etkinliklere uyum sağlayabilmektedir. **(Resim 5)** Okulun girişinden direkt ulaşılan bu mekânda, öğrencilere ekranlar aracılığıyla okuldaki duyurular iletilmektedir. Öğle yemeği saatinde, mutfak ve depo bölümü ile bağlantılı bu mekâna beyaz mobil kantin masalarının taşınmasıyla başlayan kullanım, öğrencilerin yeme içme eylemlerini gerçekleştirebilecekleri bir şekilde gün boyu devam etmektedir. Okul saatleri sonrasında ise, bu mekân konferanslar, yerel spor etkinlikleri ve kamusal etkinlikler için kiralanabilmektedir.¹³ İncelenen üç örnek, güvenlik açısından pasif denetimden yararlanılması; ortak mekânların okul girişinden direkt erişilebilir bir konumda tutulması ve kullanım sürecinde okul ve çevre toplumunun bütünleşmesi için etkinliklerin çeşitlendirilmesi yönüyle benzerlik göstermektedir.

Kaynak: www.e-architect.co.uk/images/pdfs/england/christs_college_dsfha230609_hb2.jpg, www.dsfa.co.uk/gdrds/57498ba01f9b0003000101

5. Christ's College: toplumsal kullanıma açık merkezî atrium

Toplumsal gelişimi desteklemek için mimari yaklaşımla farklılaşan bir örnek, Amerika, Baltimore'daki Johns Hopkins Partnership School'dur. **(Resim 6-8)** Mahalle dokusunun devamı olarak tasarlanan okulun, öğrencileri, öğretmenleri ve toplumu bir araya getirebilmesi ve çevresinde güçlü ilişkilere sahip mahallelerin gelişmesini sağlayabilmesi hedeflenmiştir. Okulun planlanmasında, öğrencilerin yaşlarına göre gruplandırıldığı ve her yaş grubu için "ev" olarak tanımlanan bir mekânsal şemanın geliştirildiği bir çözüm üretilmiştir. Yaş gruplarına göre ev olarak görülen birimlerin morfolojisi değişmiş, yaş büyüdükçe dışarıyla kurulan ilişki artmıştır. Her "ev" için düzenlenen ortak alan, hem öğlen yemeğinin yeneceği yer hem de esnek öğrenme mekânı olarak tasarlanmıştır; büyük yaş grupları için bu alanların toplum tarafından kullanımı amaçlanmıştır. Bu olanak dışında, okulda, kentsel yenilemeyi desteklemek amacıyla, toplum kullanımına açık olarak, aile sağlık merkezi, kütüphane, spor salonu, oditoryum gibi ortak kullanım mekânları tasarlanmıştır.¹⁴

Okulun kaynaklarının toplumla paylaşımı, farklı eğitim kademelerine ilişkin mekânların tasarımında benimsenebilecek bir yaklaşımdır. Bu bağlamda Kolombiya, Bogotá'daki Jardin El Porvenir Kindergarten örnek gösterilebilir. Kentin gecekondu bölgesi olarak tanımlanan bir banliyösünde tasarlanan anaokulunun inşa edileceği alanın büyük bölümü, yoğun kentsel yapı

içerisinde yaşayanların nefes alabileceği için yeşil alanlar olarak toplum kullanımına açılmıştır. **(Resim 9, 10)** Binanın, kentsel yenilenme için bir sembol oluşması ve sosyal değişim için destekleyici olması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, projeye yön veren yaklaşım sınırların iyileştirilmesi olarak kabul edilmiş; anaokulu bulunduğu toplumla ilişki kurabilmeyi olanaklı kılan, daire formu, beyaz kolon sırası ve sarmal bir yüzeyden oluşan korunmuş bir sınırla çevrelenmiştir. Geçirgen sınır tasarımıyla, güvenlik sağlamak için genel olarak kullanılan sınır düzenlemeleriyle oluşabilen negatif çağrışımlarından uzaklaşmış, toplum ve okul arasındaki ilişki tamamen koparılmamıştır. Görsel ilişki kurulmasına ek olarak, sınır elemanı ile birlikte düzenlenen oturma alanıyla, dış mekânın toplumun bir parçası haline gelerek kullanılması desteklenmiştir. Anaokulunun salonu toplum tarafından da kullanılabilir olarak planlanmıştır. Bu açıdan daire-sel sınır bölünerek, salondan okula güvenli bir giriş ve bağlantı sağlanmış; toplumun okulun temel bölümlerine girmeden, salonu kullanabilmesi için olanak yaratılmıştır.¹⁵ Okulun toplum tarafından kullanılması, eğitim mekânlarının toplumsal gelişime destek olmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda, okulöncesi eğitim mekânlarının da belirtilen yönde katkıda bulunması, toplum tarafından kullanılabilir mekânlar ve topluma yönelik destekleyici etkinlikler sunabilmesi gerekli görülmektedir.

12. Nair, 2014. URL2.
13. Kemp, 2015a.
14. Kemp, 2015b.
15. Evans, 2015.

Kaynak: www.archdaily.com/488203/henderson-hopkins-school-rogers-partners/532a7c07a8006f0002-henderson-hopkins-school-rogers-partners-ground-floor-plan

6. Zemin kat plan şeması

7. Genel görünüm, mahalle dokusunun sürekliliği

8. “Ev” olarak tanımlanan her bölümde yer alan topluma açık ortak mekân

Bu kapsamda, okul binalarından ve eklerinden, okul bahçelerinden yeterince yararlanılması; okula duyulan aidiyetin güçlendirilmesi; toplumun mesleki, sosyal ve kültürel taleplerine cevap verilmesi; ülke kaynaklarının etkin kullanılması; toplumun öğrenme olanaklarının genişletilmesi ve hayat boyu öğrenmenin yaygınlaştırılması gibi amaçların karşılanması öngörülmüştür. Proje kapsamında, okullardaki ortak mekânlar ve sınıflar için kullanım olanakları tariflenmiştir. Konferans salonu, çok amaçlı salon ve dersliklerin kurslar, kültürel etkinlikler, toplantılar-seminerler gibi çeşitli etkinlikler; bilgi teknolojisi sınıflarının ve kütüphanenin internete erişim ve ödev çalışmaları; spor salonlarının okullarda olmayan, gençler için çekici spor kurslarının düzenlenmesi için kullanımı önerilmiştir. Ayrıca, okul bahçelerinin ağaçlandırılarak ve yeniden düzenlenerek, eğlence, oyun ve spor etkinlikleri için kullanılabileceği belirtilmiştir.¹⁶ Proje kapsamında ilk uygulama Konya’da gerçekleştirilmiş, okul saati sonrasında mekânların “kültür, eğitim, sanat ve spor” alanlarında ücretsiz kurslar için kullanımı sağlanmıştır.¹⁷ Okullar Hayat Olsun Projesi kapsamında okullarda gerçekleştirilen uygulamalar genel olarak değerlendirildiğinde ise, ekonomik nedenlerle proje çalışmalarının okul bahçelerindeki peyzaj çalışmalarıyla sınırlı kaldığı görülmektedir.

Okulların toplum kullanımı için tasarlanması gerekliliği 2013 yılında hazırlanmış olan Eğitim Yapıları Asgari Tasarım Standartları Kılavuzu içerisinde de genel tasarım kriterleri arasında “Bilinçli Toplum / Toplum için bir Okul” olarak ifade edilmektedir. Bu tanımda, bilgi toplumu olmanın bir gerekliliği olarak, toplumun diğer yaş gruplarının da öğrenim sürecine dahil edilmesi ve eğitimde hedef kitlenin tüm toplumu kapsamaması gerektiği belirtilmektedir. Okul tasarımlarına ışık tutabilmek için, okulun spor salonu, etkinlik salonu ve benzeri mekânlarının hem öğrencilere hem de okul saatleri dışında halkın kullanımına açık olması gerektiği belirtilmektedir.¹⁸ Bu açıklamanın tasarım standartları içerisinde yer alması olumlu bulunmakla birlikte, toplum kullanımı için okul tasarımında dikkate alınması gereken temel konulara ilişkin tanımların yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, okul ve toplum etkileşiminin sağlanması açısından, yurtdışı ve ülkemiz örnekleri karşılaştırıldığında, ortak kullanımın tanımlanmasında temel bir fark olduğu görülmektedir. Yurtdışındaki örneklerde toplumsal kullanımın, okul ve toplumun etkileşimini sağlayacak şekilde öğrenim saatlerinde ve dışında devam eden bir kullanım biçimi olarak nitelendirildiği görülmektedir. Ülkemizdeki bu çalışmalarda ise, toplumsal kullanımın yalnızca okul saatleri dışında devam etmesine yönelik öneriler tariflenmektedir. Oysa okul ve toplumun eğitim mekânını paylaşabilmesi, toplumsal kullanımın yaşam boyu öğrenmeyi destekleyecek kazanımlarına ulaşabilmek için önemli olup, bu etkileşimin kurulması ve sürekliliği için olanaklar sağlanabilmelidir.

DEĞERLENDİRME

Okulların toplum tarafından kullanılmasının, eğitim ve toplumsal gelişim açısından önemi eğitim mekânlarının tasarımında toplumsal kullanımı bir parametre olarak kabul etmeyi gerekli kılmaktadır. İncelenen örneklerde okullar, toplumun gelişimine katkı sağlayan birer merkez olarak değerlendirilmek-

- 16. URL3.
- 17. URL4.
- 18. URL5.
- 19. Chiles, 2015.

TÜRKİYE’DE OKUL-TOPLUM İLİŞKİSİ

Türkiye’de okulların toplum tarafından kullanımı konusuna verilen önem sorgulandığında 2011 yılında Okullar Hayat Olsun Projesi’nin hayata geçirildiği görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Türkiye Belediyeler Birliği, katılımcı belediyeler ve sivil toplum kuruluşları işbirliğiyle hazırlanmış olan bu projede, okulların okul saatleri dışında, hafta sonu ve yaz döneminde toplum tarafından kullanılan, hayat boyu öğrenmeyi destekleyen, yaşayan ve güvenli alanlar haline getirilebilmesi hedeflenmektedir.

tedir. Eğitim binalarında güvenliğin sağlanması ve kullanımın desteklenmesi amaçları doğrultusunda, toplumu ve öğrencileri davet eden, şeffaf yüzeylerle çevreden algılanan ortak kullanım mekânları düzenlenmekte ve bu bölümler kullanım, işletim kolaylığı konuları düşünülerek okulun diğer mekânlarından ayrılabilir olarak planlanmaktadır.

Eğitim mekânlarının tasarımında başarı sağlanabilmesi için başvurulması gereken yöntemin “katılım” olduğu bugün farklı ülkelerde geliştirilen çalışmalarda tanımlanmaktadır. Örneğin, son dönemde eğitim mimarisinin geliştirilmesi için İngiltere’de 2004 yılında başlamış ve 2023 yılında tamamlanması öngörülen “Building Schools for the Future (BSF)” projesi kapsamında da katılım temel parametrelerden biri olarak kabul edilmiştir. Programda yerel yönetimler, özel şirketler (Partnerships for Schools) ve ilgili komisyon (CABE: Commission for Architecture and the Built Environment) arasında işbirliği sağlanmış; öğrenme ve öğretim yöntemlerindeki yeniliklerin değerlendirilmesiyle, okul tasarımlarının katılımcı çalışmalarla, yerel fikirler üretilmesini sağlayarak geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede, vizyon geliştirme için geniş bir yelpazede, paydaşlarla ilişkiye büyük bir önem verilmiştir. Benzer olarak, Danimarka’da Gentofte Belediyesi tarafından ülkeye ve dünyaya örnek olan eğitim ortamlarını geliştirme hedefiyle tanımlanmış olan proje (SKUB: The School of the Future) projesi kapsamında da, proje sürecini tanımlayan üç temel yaklaşımdan biri “takım çalışması ve katılım” olarak belirlenmiştir. Bölgede geliştirilen ve başarıları örnek alınan tüm okul projeleri, okul idarecileri, öğretmenler, eğitimciler, öğrenciler, ebeveynler, mimarlar ve toplumdaki yöneticilerle işbirliği sağlanarak geliştirilmiştir.¹⁹ Bu bağlamda, çalışmada incelenen okullarda toplumsal kullanımın başarıyla sağlandığına ilişkin örneklerin, katılımcı bir yaklaşımla geliştirildikleri; tasarım süreçlerinin okulun ait olduğu toplumun farklı üyeleriyle kurulan ilişkilere dayanmakta olduğu görülmektedir.

Okulların toplum tarafından kullanılabilmesi öncelikle eğitim binalarının bu amaç doğrultusunda tasarlanmasını gerektirmektedir. Bu yaklaşımla tasarlanacak okullar, yalnızca okul saatleri sonrasında toplumsal kullanıma açık mekânlar olarak görülmemeli; eğitim binaları günün farklı zamanlarında öğrenciler ve toplumun etkileşim içinde bulunmasını sağlayacak bir anlayışla tasarlanmalıdır. Bu bağlamda, mevcut okullardaki ek ya da yeni bina tasarımı süreçlerinde ve eğitim binalarındaki ortak kullanım alanlarının, toplumsal kullanıma olanak verecek şekilde yeniden düzenlenmesinde, çalışmada yer verilen tasarım ilkelerinin dikkate alınmasına ve konuya katılımcı bir bakış açısıyla yaklaşılmasına önem verilmelidir. Mimarlık eğitimi sürecinde de, mimar adaylarının eğitim mimarisinde toplumsal kullanımı bir parametre olarak tanıması sağlanmalı; eğitim planlarında konuya ilişkin derslere yer verilmesi düşünülmelidir. Mimari tasarım stüdyoları süreçlerinde de eğitim mekânları tasarımına yer verilmesi ve üretilen mimari çözümlerin toplumsal kullanım açısından irdelenmesi, geleceğin eğitim mekânlarının başarısı için önemli görülmelidir. ❖

9. Toplumla ilişki - geçirgen sınır tasarımı

10. Bina çeperlerinde okul ve toplum ilişkisini destekleyici oturma yüzeyleri

KAYNAKLAR

- Aydın, Betül, 2001, “Bireysel Özgürlük ve Erdem”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi, (ed.) Orhan Oğuz, Ayla Oktay, Halis Ayhan, Sedar Yayıncılık, İstanbul, ss.95-110.
- Chiles, Prue, 2015, “Introduction: Perspectives on New School Building”, Building Schools: Key Issues for Contemporary Design, (ed.) Prue Chiles, Birkhauser, Basel, ss.8-23.
- Çağlar, Adil, 2001, “21. Yüzyılda Okulun Değişen Rolü ve Yeni Eğilimlere İlişkin İyimsir Bazı Öngörüler”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi, (ed.) Orhan Oğuz, Ayla Oktay, Halis Ayhan, Sedar Yayıncılık, İstanbul, ss.81-94.
- Evans, Howard, 2015, “Learning in the Landscape”, Building Schools: Key Issues for Contemporary Design, (ed.) Prue Chiles, Birkhauser, Basel, ss.156-171.
- Kemp, Claire, 2015a, “Flexible Space for Learning”, Building Schools: Key Issues for Contemporary Design, (ed.) Prue Chiles, Birkhauser, Basel, ss.70-89.
- Kemp, Claire, 2015b, “Schools and the Community”, Building Schools: Key Issues for Contemporary Design, (ed.) Prue Chiles, Birkhauser, Basel, ss.90-108.
- Nair, Prakash, 2014, Blueprint for Tomorrow: Redesigning Schools for Student-Centered Learning, Harvard Education Press, Cambridge, s.206.
- Nair, Prakash; Fielding, Randall, 2005, The Language of School Design: Design Patterns for 21st Century Schools, Designshare, Minneapolis, s.122.
- Özden, Yüksel, 2002, Eğitimde Yeni Değerler - Eğitimde Dönüşüm, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Töremen, Fatih, 2001, Öğrenen Okul, Nobel Yayıncılık, Ankara, s.213.
- Walden, Rotraut, 2009, “The School of the Future: Conditions and Processes-Contributions of Architectural Psychology”, Schools for the Future: Design Proposals from Architectural Psychology, (ed.) Rotraut Walden, Hogrefe, Cambridge, ss.75-113.
- URL1. “21st Century Schools: Learning Environments of the Future”, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110118095356/http://www.cabe.org.uk/files/21st-century-schools.pdf> [Erişim: 18.01.2017]
- URL2. “Case Study I Design For Innovative Learning”, www.opsisarch.com/wp-content/uploads/Case-Study-Roosevelt-Jackson_sm.pdf [Erişim: 18.01.2017]
- URL3. “Okullar Hayat Olsun Projesi Uygulama Protokolü”, <http://hbogm.meb.gov.tr/OkullarHayatOlsun/OkullarHayatOlsunProjesiUygulamaProtokolu.Pdf> [Erişim: 18.01.2017]
- URL4. “Konya Karatay Kocatepe İlköğretim Uygulama Okulu Tanıtım Filmi”, www.meb.gov.tr/haberler/2012/okullarhayatolsun/video/konya/video1.html?KeepThis=true&TB_iframe=true&height=500&width=750 [Erişim: 18.01.2017]
- URL5. “Eğitim Yapıları Asgari Tasarım Standartları Kılavuzu”, http://iedb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_08/17032245_2015asgaritasarmklavuzu.pdf [Erişim: 18.01.2017]